

<https://doi.org/10.62837/2024.6.103>

RÖYA QƏHRƏMANOVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitet
Üzeyir Hacıbəyov 65

**QƏDİM TÜRK SÖZLƏRİNDƏ HAL KATEQORİYASININ QRAMMATİK
ƏLAMƏTLƏRİNİN DIALEKTAL TƏBİƏTİ**
Xülasə

Qədim türk sözlərində hal kateqoriyasının morfoloji göstəriciləri dilimizin morfoloji yaruslarında ən qədim qrammatik əlamətlər hesab olunur. İstər ədəbi dilin, istərsə də dialekt və şivələrin morfolojiyasında hal kateqoriyasında şəkilçilərinin rolu olduqca böyükdür. Dilin morfoloji zənginliyinin əlamətlərindən olan və hal kateqoriyasına aid olan şəkilçilərin ən önəmli cəhətlərinin ədəbi tarixi türkcə və dialekt müstəvisində tədqiq edilib müəyyənləşdirilməsi tarixi dialektologiya elminin qarşısında duran ən vacib və aktual problemlərdəndir. Azərbaycan dili şivə morfolojiyasının qrammatik əlamətlərinin tərkibi qədim olmaqla bərabər, eyni zamanda olduqca zəngindir. Başqa sözlə, dialekt morfolojiyasında hal kateqoriyasına məxsus şəkilçilərin tarixi uzun yüzilliklərin məhsulu olub, qədim tarixə malikdir. Belə morfoloji əlamətlərin əksər qismi həm ədəbi türkcədə, həm də dialekt və şivələrdə işləklilik statusu qazanmış, müəyyən bir qismi öz qədim forma və xüsusiyyətlərini dialekt səviyyəsində qoruyub saxlamışdır. Hal kateqoriyasının morfoloji göstəriciləri dialekt və şivə areallarında maraqlı qrammatik təbiətə malikdir ki, məqalədə onların bu təbiəti tarixi şəkilçilər və şivə kontekstində araşdırılır.

Açar sözlər: qədim türk sözləri, hal kateqoriyası, morfoloji əlamətlər, türk şəkilçilərinin dialektal xüsusiyyətləri.

РОЯ КАХРАМАНОВА

**ДИАЛЕКТНЫЙ ХАРАКТЕР ГРАММАТИЧЕСКИХ ПРИЗНАКОВ
ПАДЕЖНОГО РАЗРЯДА В ДРЕВНЕТЮРКСКИХ СЛОВАХ**
РЕЗЮМЕ.

Морфологические показатели падежного разряда в древнетюркских словах считаются древнейшими грамматическими знаками в морфологических пластах нашего языка. Роль суффиксов падежного разряда довольно велика в морфологии как литературного языка, так и диалектов. Одной из важнейших и актуальных задач, стоящих перед наукой исторической диалектологии, является изучение и определение важнейших сторон суффиксов, являющихся признаками морфологического богатства языка и относящихся к падежной категории, в истории литературы русского языка. Состав грамматических особенностей диалектной морфологии азербайджанского языка древний, но в то же время достаточно богатый. Иными словами, история падежных

суффиксов в диалектной морфологии является продуктом многих веков и имеет древнюю историю. Большинство таких морфологических знаков приобрели статус функциональных как в турецком литературном языке, так и в диалектах, а определенная часть сохранила свои древние формы и характеристики на диалектном уровне. Морфологические показатели падежного разряда имеют интересную грамматическую природу в диалекте и диалектных областях, и эта их природа исследуется в контексте исторических суффиксов и диалекта в статье.

Ключевые слова: древнетюркские слова, падежная категория, морфологические особенности, диалектные особенности турецких суффиксов.

ROYA KAHRAMANOVA
GRAMMATICAL SIGNS OF CASE CATEGORY
IN ANCIENT TURKIC WORDS
DIALECTAL NATURE

Summary

Morphological indicators of case classification in ancient Turkish words are considered the oldest grammatical signs in the morphological layers of our language. The role of case-class suffixes is quite large in the morphology of literary language and dialects. One of the most important and urgent tasks facing the science of historical dialectology is the study and definition of the most important sides of suffixes which are signs of the morphological richness of the language and belong to the case category in the history of the literature of the Russian language. The composition of the grammatical features of the dialectal morphology of the Azerbaijani language is ancient but at the same time sufficiently rich. In other words the history of case suffixes in dialectal morphology is a product of many centuries and has an ancient history. Most of these morphological signs acquired the status of functional in the Turkish literary language and in dialects and a certain part preserved their ancient forms and characteristics at the dialect level. Morphological indicators of case classification have an interesting grammatical nature in the dialect regions and this nature is studied in the context of historical suffixes and dialect in the article.

Key words: ancient Turkic words, case category, morphological features, dialect features of Turkish suffixes.

Türkcələrin ədəbi dilində və dialekt areallarında ismin hal kateqoriyası morfoloji ehtiyat baxımından tam formalaşmış, hər bir hal özünəməxsus şəkilçi ilə ifadə olunmuş və olunmaqdadır. Türkcələrdə, o cümlədən Azərbaycan dilində qədim hal şəkilçiləri qorunub saxlansa da, inkişaf prosesində müəyyən oxşarlıqlar qalmış, dəyişikliklər baş vermişdir ki, bunlar inkişaf prosesində innovasiyalarla meydana çıxmış, miqrasiyalarla bağlı olaraq yaranmışdır. Dialektoloq M.Məmmədli hal formalarını dörd qrupda təsnif etmiş və birinci qrupa müasir ədəbi dilə uyğun hal formalarını, ikinci qrupa tarixən ədəbi dildə işlənmiş, indiki dialekt həddinə enmiş

qədim şəkilləri, üçüncü qrupa əsas şəkilçidən törəmiş variantları, dördüncü qrupa arxaik hal formalarını aid edərək onları linqvistik cəhətdən düzgün arqumentləşdirilmişdir (1, 94). Öncə qeyd etməliyik ki, qədim və müasir türkcələrdə və onların dialektlərində ismin adlıq halının heç bir morfoloji göstəricisi olmadığına görə, bunlar da həmin hal şəkilçisiz işlənmişdir. Türkcələrin tarixi və çağdaş dövründə yiyəlik hal şəkilçiləri həm sonor “n” səsi ilə, həm də “sağır nun” (-n̄, -in̄, -un̄, -ün̄, -in, -in, -un, -ün) fonetikasına işlənmişdir. Yiyəlik halın “sağır nun” şəkli türkcələrin ən qədim fonetik forması olub, Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialekt və şivələrində özünü və mənasını mühafizə edib saxlamışdır. “Sağır nun” (n̄) səsinin tarixi olduqca qədim olmaqla hələ 5-6 min il əvvəl şumer dilində bəzi sözlərin son hissəsində işlənmişdir: “al̄n̄” (al mənasında), “an̄” (şüür, düşüncə mənasında), “an̄” (quş, ev quşları anlamında) (2, 36). Orxon-Yenisey abidələrinin dilində “kağan + n̄”, “sab + n̄”, “il + n̄” sözlərinin yiyəlik halın şəkilçi hissələrindən “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının dilində “mal + n̄”, “sultur + n̄”, “kilid + n̄” sözlərinin şəkilçi hissələrindən görünür ki, həmin morfoloji göstərici “sağır nun” samiti ilə işlənmişdir. Orxon-Yenisey abidələrində və “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında söz sonlarında, eyni zamanda yiyəlik halın şəkilçisində (-n̄, -in̄) “sağır nun” işlənməsi, şumercədə özünü göstərməsi Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialekt və şivələri üçün də xarakterikdir. Məs.: *dənizin + in̄, son + un̄, sən + in̄* (9, 123). Yazılı abidələrdə yiyəlik halın -n̄, -in̄ şəkilçisinin ədəbi dil variantı deyil, danışq variantı daha çox işlənmişdir (3, 218). Türk tayfa dilləri arasında “n̄ - y” səs uyğunluğu barədə M.Kaşğarının “Divan”ında da müəyyən qeydlər var və burada göstərilir ki, “aqrı və bulqarların” “n̄” ilə söylədiyi kəlmələri digər türklər “y” ilə tələffüz edirlər: *kon̄ - koy (qoyun), nazun̄ - nayak (qaymaq), kañda - kanga (harada)* (3, 583; 6, 173, 218). B.Serebrennikov və N.Hacıyeva “n̄ - y” səs uyğunluğunun “y” səsinin vasitəsilə (n̄ - ğ - y) baş verməsi göstərilir: *sən̄ük // sünək, “sümük”, seyək (qazax, tatar), süyek (qumuq), mün̄üz “buynuz”, meyiz (qazax), müyüz (qumuq)* (7, 70).

Mahmud Kaşğari “Divan”ında yiyəlik halın -n, -inq (-n), -inq (-n), -unq (-n) ünq şəkilçisinin köməyi ilə meydana gəlməsi göstərilir. Məsələn: *Tovğac xan + nunq turkusi təlim = Tovğac xanın ipəyi çoxdur; yat + ninq yaylığ tukisindən öz-nünq kanlıq yudhruk yeg = yadın yağlı tikəsindən özünün qanlı yumruğu yaxşıdır; budun bir ikindi + ninq əvlərin örtəşdi = xalq bir-birinin evlərini yandırdı; böri+ninq ortağ, kuzğun + nunq yığac başında = qurdun ovu ortağdır, quzğununku isə ağac başındadır. Bəzən yiyəlik şəkilçisi ixtisar edilir. Məsələn: *alplar başın toğradım = alpların başını doğradım; tağlar suwi akıştı = dağların suyu axdı; ol bəğ kısığında kaldı = o, bəyin sərəncamında qaldı* (8, 354).*

Çağdaş dialekt şivələrimizin bir çoxunda yiyəlik hal şəkilçiləri iki variantlıdırsa, qərb qrupu dialekt və şivələrində dörd variantlıdır. Bunları Qazax, Təbriz dialekt və şivələrində aydın şəkildə görmək olur. Başqa sözlə desək səssizlə bitən isimlərdə *in // in, in // in / un / un/ ün/*; səslilə bitənlərdə *nin // nin/ nin // nin/ nun / nün// nün* şəkilçiləri işlənir. Məs: *sajın, arxın, tüfəngin, odunun, oyuğun, üysüyün; murtdanın, üsşşənin, dəyənin, quyunun, sürünün*.

Türk dillərinin əksəriyyətində (tatar, özbək, qazax, uyğur, altay, başqırd və s.) yiyəlik hal şəkilçilərində adi *ı* deyil, sağır *nun* işlənir. Tatar dilində: *at* – *atnı*, *su* – *sunun*, *teş* “*diş*” – *teşnen*, *keşe* “*adam*” – *neşenen*; qazax dilində: *balta-baltanın*, *ton* “*şuba*” – *tonın*, *tan* “*şəfəq*” – *tanın*, *ine* “*iyənə*” – *inenin*; tuvin dilində: *xana* “*divar*” – *xananın*, *hom* “*kitab*” – *nomnun* *ivi* “*maral*” – *ivinin çer*, “*torpaq*” – *çernim* (9, 75).

Yiyəlik halın *-ıq*, *-iq*, *-uq*, *-üq* dördvariantlı şəkilçisinin tarixi dövrlərdə və Azərbaycan dilinin dialekt areallarında işlənməsi, bu morfoloji göstəricinin semantikasını türk dillərində işləkliyi barədə M.Məmmədli, M.İslamov, B.Sadıqov müəyyən fikirlər söyləmişlər. M.Məmmədli qeyd edir ki, bu şəkilçiyə yiyəlik halda yalnız ayırım şivəsində rast gəlinirdi, əvəzlilərin hallanmasında özünü göstərdiyini vurğulamışdı (1, 100).

M.İslamov ikinci və üçüncü şəxs əvəzlilərinin, E.Əzizov həmin əvəzlilərlə yanaşı, birinci şəxs əvəzlilərinin də *-ın* yiyəlik hal şəkilçisi qəbul etməsini göstərmişlər. Məs: *mənik*, *sənik*, *onuk*, *bizik*, *sizik* (10, 30; 11, 170). M.İslamov şəkilçinin mənşəyini belə əsaslandırır: *-ik*, *-ik*, *-uk*, *-ük* şəkilçisinin ikinci tərkib hissəsi olan *k* səsi *nq* fonemində başqa bir tarixi inkişafın nəticəsidir. Burada qədim *nq* // *nğ* səsinə *n* səsi düşmüş və qalan *q* / *ğ* səsi karlaşaraq *k* samitinə çevrilmişdir. Çünki cingiltili *q* səsinin karlaşaraq *k* səsinə çevrilməsi ayırım şivəsinin əsas fonetik xüsusiyyətlərdəndir (10, 30-31). Gədəbəy şivəsinin tədqiqatçısı B.Sadıqov başqa türk dillərində hələlik müşahidə olunmayan bu xüsusiyyəti qırçaq əlaməti hesab edir (12, 15-16).

Yuxarıdakı şərhərdə *nq* hərf birləşməsinin *η* səsinin tələffüz şəklində olmasına işarə eləmişik. “*k*” şəkilçisindəki *k* ünsürünün də *n-q* səs uyğunluğu vasitəsilə dialekt nitqinə yol tapmışdır. Bu şəkilçi ayırım şivəsində *-ın* şəkilçisi ilə paralel işlənərək məhdud arealda saxlanılmışdır. *-ik* şəkilçisinin geniş yayılmaması dilarxası, partlayan, *kar-k* səsinin fonetik təbiətindən və dilimizin fonetik sistemində olunmasından irəli gəlir. Azərbaycan dili şivələrində *-k* səsinə *q* səsi (qərb qrupu şivələri), *k* səsi (Zaqatala - Qax) və *x* səsləri uyğundur. Orxon – Yenisey mətnlərində, M.Kaşğarının lüğətində və müasir oğuz qrupu dillərində söz sonunda *k* səsinin (konak “*ev*”, uşaq, yaraq) üstünlüyü qədim türk xüsusiyyəti olmasını göstərir. Bunun qədim xüsusiyyətlərini mühafizə edən ayırım şivəsində qalması da təbii haldır. *η* // *nq* – *k* səs uyğunluğu yəqut dilinin şivələrində məhdud dairədə saxlanılmışdır. Əksər tədqiqat əsərlərində dördvariantlı *istər* adı “*ik*” şəkilçisi qırçaq mənşəli hesab olunur. Orxon – Yenisey abidələrində ismin yiyəlik halında “*-ik*” şəkilçisi “*-ığ*” fonetik tərkibində işlənmiş və “*odnığ*” sözündə özünü göstərmişdir. B.Sadıqovun qeyd etdiyi kimi qədim “*-ığ*” şəkilçisi Azərbaycan dilinin ayırım şivəsində *ik* şəklində saxlanılmışdır.

B.Sadıqov ismin yiyəlik halında işlənən qədim *-ığ* şəkilçisini qırçaq qəbilə dilinə məxsus bir əlamət kimi səciyyələndirir (12, 15-16). Türk dillərində *n-ğ* uyğunluğu qanunauyğun bir haldır. Məsələn, belə uyğunluq Azərbaycan dilinin müxtəlif şivələrində mövcuddur: *mana*, *sana* (Qazax), *mağa*, *sağa* (Zaqatala, Qax),

bavasanız, bavasağız (ayrım şivələri). Digər türk dilərində də şəxs əvəzliliklərinin hallanmasında yönlük halda n və ğ səslərinin paralel işlənməsi xüsusiyyəti meydana çıxır. Məs: maya (mana), ma:, saya (sana), sa: (sarı uyğur dili) (14, 76).

Tarixi dövrlərdə işin yönlük halında işlənmiş şəkilçilər -ka, -gə, -a, -ə hesab olunur. Kaşğari “Divan”da *bəgə - bəyə, ataka – ataya, tağka - dağa, atama – atama, közümə - gözümə* və s. (8, 355).

Qərb qrupu dialekt və şivələrində bu qədim şəkilçi formalarının -a, -ə formasıdır. Burada səssizlə bitən isimlərdə -a, -ə, səslilə bitənlərdə -ya, -yə şəkilçiləri işlənir: *putağa, küncə; daniya, murtduya, sufuya, üşşüyə, nəniyə*. Sonuncu misallardan görüldüyü kimi, açıq a, ə səsləri ilə bitən isimlərə -ya, -yə şəkilçiləri qoşulduqda şəkilçidəki y səssizinin təsiri nəticəsində a səsi qapalı, ı və ya u səsi isə qapalı ı və ya ü səsi ilə əvəzlənir (9, 75).

Müasir qırqcaq dillərində sadə hallanmada -qa, -qe, -ka, -kə işlənsə də, mənsubiyyət şəkilçili isimlərdə -a, -e şəkilçisindən istifadə olunur. Məs: *kızıma “qızıma”, kızına “qızına”* və s. (tatar).

Bakının Nardaran kənd şivəsində saitlə bitən isimlər yönlük halda -ya əvəzinə -na şəkilçisi qəbul edir. Məs: *babana, kosana, hamısına; – Hamına mənən salam-dua di* (15, 10). Sadə hallanmada Xorasan türkcəsində (-na, -ne), çavuş dilində isə həm sadə, həm də mənsubiyyətli hallanmada -na, -ne şəkilçisindən istifadə olunur: *kişinə* (16, 35), *laşana “ata”, enene “inəyə”, xerne “onun qızına”* (17, 316). Xorasan türkcəsində üçüncü şəxs mənsubiyyət şəkilçili isimlərin yönlük halında -ya şəkilçisi də qeydə alınmışdır. Məs: *alıya* (16, 163). Ta qədim zamanlardan Azərbaycan dilində səslilə bitən isimlərdə təsirlik halda -nı, -ni, -nu, -nü şəkilçisi ilə yanaşı -yı, -yi, -yu, yü şəkilçisi də işlənmişdir.

“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında səslilə bitən isimlər təsirlik halda yalnız -yı, -yi, -yu, yü şəkilçisini də qəbul etmişdir. Məs: “Məgər, sultanım, yenə yazım buğdayı saraydan çıxarırlar”, “*İndi, Lədə, köpəklə büəyi sən tan! – dedi*”, “*Yalınçıq görsən dunatgil, borcluyu borcundan qurtargil*” (18, 21; 52, 21). – *yı,* şəkilçisi klassiklərimizin əsərlərində də işlədilmişdir. Məs: *İki gözdən rəvan etmiş sirişkim qamətin şövqi, əsayi-möcizi gör kim, iki bölmüş bu dəryayı* (19, 307).

Türk dilində səslilə bitən isimlərdə təsirlik halda -yı, -yi, -yu, -yü qaqaüz dilində isə a, ı, u səsliləri ilə bitən isimlərdə -yı/ -yu şəkilçiləri işlədilir. Məs: *babayı, dereyi, kutuyu, ütiyü* (20, 78); *almayı, karyı, kapuyu, suyu*.

İstər Dədə Qorqud dastanlarında, istər XIV-XIX əsrlərr ədəbi dilimizdə istərsə də bəzi dialekt və şivələrimizdə (Bakı, Şamaxı və s.), eləcə də türk dilində -yı, -yi, -yu, -yü, qaqaüz dilində isə -yı,-yu təsirlik hal şəkilçilərinin işlənməsi göstərir ki, qərb qrupu dialekt və şivələrində həmin şəkilçilərin işlənməsi göstərir ki, qərb qrupu dialekt və şivələrində həmin şəkilçilərin varlığı tarixilik nöqtəyi-nəzərindən xüsusi əhəmiyyətə malikdir (9, 77).

Qədim dövrlərdə olduğu kimi Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində ismin yerlik halı -da, -də şəkilçisi ilə düzəlir. Tarixi dövrlərdə bu şəkilçini -ta, -tə fonetik

variantlarında təsadüf olunur. Məs: M.Kaşğari “Divan”da “ətməkdə - çörəkdə, kiştə - oxdanda” sözləri buna misal ola bilər (8, 355).

Mahmud Kaşğari “Divan”da ismin çıxışlıq hal şəkilçiləri *-dan, -dən, -din, -dun, -dün, -tan, -tən, -tın, -tin, -da, -də* morfemləri göstərilir. Məs: *atamdan – atamdan, közdən – gözdən, suvdan – sudan, əvdin – evdən, közdən – gözdən, tünqlükdən – bacadan, buzdum – buzdan, önükdün – öndən, attan – atdan, attın – atdan, öttün – dəlikdən, közində - gözündən, tılda – dildən* (8, 355-356).

Qərb qrupu dialekt və şivələrində çıxışlıq halda, əsasən ədəbi dildəki kimi, *-dan, -dən* şəkilçisi işlənir. Məs: *aymaxdan, üysüxdən, artdan, öydən*. Bəzi *-dan, -dən* şəkilçisində adi *n* əvəzinə sağır *nun* (*ŋ*) işlədilir. Məs: *qarıdan, üşşədəŋ*. Burada *n*, *m* sonor burun səssizləri ilə bitən isimlərdə bir qayda olaraq *-nan, -nən* çıxışlıq hal şəkilçisi özünü göstərir. Məs: *kotannan, çəmännən, şamnan, güzəmnən, çeydamnan*. Çıxışlıq halın ən qədim forması olan sağır *nun*la yazılan (*-dan, -dən*) şəkilçisinə qərb qrupu şivələrində rast gəldiyi kimi (*qarıdan, qaramadaŋ, barxanadaŋ, dələmədəŋ, eşixdəŋ* və s.) bu halın sağır *nun* (*ŋ*) səslili forması altay, xakas və şor dillərində ədəbi dil səviyyəsi hesab olunur: *tağdaŋ, taladaŋ, kimədəŋ* və s.

Çağdaş dövrümüzədən fərqli olaraq ən qədim dövrlərdə hal kateqoriyasının altı deyil, səkkiz forması olmuşdur. Həmin hal formalarının hər ikisinə, yəni istər istiqamət, istərsə də alət bildirən şəkilçi formalarına az təsadüf olunur. Qədim dövrlərdə ismin istiqamət halı *-ra, -rə, -ru, -rü, -kau, -kerü, -ğaru, -gerü* şəkilçiləri ilə, alətlilik hal isə *-ın, -in* şəkilçiləri ilə düzəlmişdir. Qədim alətlilik hal və eyni zamanda istiqamət halı Azərbaycan dilində, o cümlədən türkcələrdə digər halların paradigmalarından çıxmış, lakin ifadə etdiyi məzmun başqa morfoloji vasitələrlə yerinə yetirilmişdir.

Nəticə. Qədim türk sözlərinin və çağdaş şivələrin hal kateqoriyası üzrə materiallar göstərir ki, tarixən Azərbaycan dilində hal formalarının ədəbi dilində ədəbi dil ilə dialekt və şivələr arasında müəyyən qrammatik dezinformasiya və funksional bitkinlik olmamışdır. Azərbaycan dilinin inkişafının ilkin mərhələsində demək olar ki, bütün hal formaları arasında sıx surətdə funksional və məna əlaqəsi mövcud olmuşdur ki, bu da özünü həm Azərbaycan türkcəsində, həm də digər türksistemli dillərdə, həm də dialekt və şivələrdə özünü göstərmişdir.

Ədəbiyyat

1. Məmmədli M. Azərbaycan dialektologiyası. Bakı, “Zərdabi nəşr” MMC, 2019, 352 s.
2. Hüseyinli N., Məmmədova J. Türk dillərinin genealogiyası: şumer və türk leksik paralelləri. Bakı, “Nağıl evi”, 2012, 356 s.
3. Məmmədli M. Azərbaycan dili şivələrində ismin qrammatik kateqoriyaları. Bakı, 2003.
4. Şükürlü Ə. Qədim türk yazılı abidələrinin dili. Bakı, 1993.
5. Kaşğari M. Divani-lügət-it-türk. Bakı, “Ozan”, I cild, 2006, 512 s.

6. Kaşğari M. Divani-lügət-it-türk. Bakı, "Ozan", III cild, 2006, 400 s.
7. Серебренников Б.А., Гаджиева И.З. Сравнительно-историческая грамматика тюркских языков. Москва, «Наука», 1986, 301 стр.
8. Kaşğari M. Divanü-lügət-it-türk. II cild, Bakı, "Ozan", 2006, 400 s.
9. Azərbaycan dilinin qərb qrupu dialket və şivələri. Bakı, Azərbaycan SSR EA-nın nəşri, 1967, 281 s.
10. İslamov M.İ. Türk dillərində əvəzliliklər. Bakı, "Elm", 1986, 204 s.
11. Əzizov E.İ. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası: Dialekt sisteminin təşəkkülü və inkişafı (dərs vəsaiti). Bakı, "Elm və təhsil", 2016, 348 s.
12. Sadıqov B. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikasından xüsusi kurs. Dialekt və şivə materialları əsasında. Bakı, APİ nəşri, 1977, 103 s.
13. Воронкин М.С. Саха диалектологическая очеркята янутскай, 1980, 240 стр.
14. Пеницев Э.Р. Строй сарыг – югурского языка. М. «Наука», 1976.
15. Qızıyeva N.Q. Azərbaycan ədəbi dilinin formalaşmasında dialektlərin rolu. Bakı, 2003, 146 s.
16. Heyet C. Horasan türkcəsi // "Türkologiya" jurnalı, Bakı, 1994, №1, s.34-46.
17. Материалы по грамматике современного чувашского языка. Цебоксары, 1957
18. Kitabı – Dədə Qorqud. Tərtib edənlər F.Zeynalov, S.Əlizadə. Bakı, "Yazıçı", 1988, 265 s.
19. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri I cild. Tərtib edən: Ə.Səfərli, Bakı, "Yazıçı", 1987, 207 s.
20. Кононов А.Н. Грамматика современного узбекского литературного языка. М – Л.; Изд-во АН СССР, 1960, 446 стр.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024

**Rəyçi: f.e.d., prof. M.N.Hüseynova
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**